

Leraren als pedagogische gidsen binnen het democratisch opvoeden

Wil je van je leerlingen brave burgers maken die binnen de lijntjes kleuren en zich naar de regels voegen? Dan past de visie van pedagoog en emeritus hoogleraar Micha de Winter niet bij je. Hij wil leerlingen die leren nadenken, vragen stellen en soms ook tegenspreken. Want, zegt hij: “In een democratie hebben we mensen nodig die verantwoordelijkheid dragen, interesse hebben in anderen en zelf een stem hebben.”

Tekst
Wiesette Haverkamp

De Winter ziet burgerschap als iets dat je oefent. “We leven in een cultuur waarin het individu bovenaan de hiërarchie staat. We denken soms dat het altijd zo is geweest, maar dat is niet waar. Natuurlijk is het belangrijk dat kinderen zichzelf ontplooiën en ontdekken wie ze zijn. Maar dat is maar één kant van de medaille. De andere kant is dat samenleven alleen werkt als je ook denkt aan belangen en behoeften van anderen. Als iedereen alleen zijn eigen belang volgt, krijg je een samenleving vol tegenstellingen, waarin mensen steeds moeilijker met elkaar kunnen samenleven.”

Volgens De Winter kan een democratie alleen bestaan bij de gratie van mensen die verantwoordelijkheid voelen voor hun omgeving. Dat leer je niet door te gehoorzamen aan regels, maar door ruimte te krijgen om verantwoorde-lijkheid te dragen. “Als je alleen commandeert of regels opstelt, doe

Kinderen mogen ervaren dat hun handelen ertoe doet. Dat begint klein in de klas.

Micha de Winter

Foto: Kees Rütten

je dat niet. Creëer een situatie waarin kinderen van jongs af aan leren met elkaar verantwoordelijkheid te dragen voor hun omgeving.”

Handelingsvermogen

Daarbij gaat het ook om agency: het gevoel en het vermogen van leerlingen om invloed uit te oefenen op hun omgeving. “Het ontwikkelen van dit handelingsvermogen is een belangrijk opvoedingsdoel”, zegt hij. “Kinderen mogen ervaren dat hun handelen ertoe doet. Dat begint klein in de klas, waar leerlingen leren dat ze samen iets kunnen veranderen – niet alleen als individu, maar als groep. Bespreek met de leerlingen ‘hoe kunnen wij met elkaar pesten in de klas voorkomen?’ Veel methodes zijn individueel gerichte methodes met termen als daders, slachtoffers en omstanders. Daarmee breng je het terug tot een individuele rol. Waar het mij om gaat, is die collectieve agency door het samen aan te pakken.”

De Winter noemt de school een publieke opvoedingsinstantie: een plek waar uiteenlopende waarden, normen en identiteiten elkaar ontmoeten. “Thuis zijn er vaak gedeelde ideeën en normen. Op school komt alles samen. Daarom moet een school een democratische gemeenschap zijn, waarin leraren en leerlingen samenwerken aan burgerschap en omkijken naar elkaar.” Een leraar doet dat niet door van bovenaf te bepalen hoe ze met elkaar om moeten gaan, maar door momenten in te bouwen waarop leerlingen kunnen oefenen met inspraak. “Je kunt één keer in de zoveel tijd met je leerlingen om de tafel gaan zitten en vragen: hoe vinden we dat het hier gaat? Wat kan beter?”

Achter zijn visie schuilt wat kritiek op de geschiedenis van de pedagogiek. Eerder werd opvoeding vooral gezien als waardeoverdracht: kinderen moesten goede katholieken, socialisten of protestanten worden. Later kwam juist de nadruk te liggen op objectieve, wetenschappelijke pedagogiek – kinderen als onderzoeksobject. “In beide gevallen heeft het kind weinig te zeggen”, zegt De Winter. “Daarom pleit ik voor een normatief-empirische pedagogiek: kinderen opvoeden tot burgers van een vrije, democratische samenleving waarin iedereen zichzelf mag zijn, maar ook leert rekening te houden met elkaar. En tegelijk onderzoeken hoe je dat goed doet, samen met ouders en leraren.”

Pedagogische gids

Bij normatief-empirische pedagogiek is de rol van de leraar onmisbaar. Niet als neutrale kennisoverdrager, maar

als pedagogische gids. “Ik geloof niks van waardenneutraliteit”, zegt De Winter. “Een leraar mag best vertellen wat die zelf vindt, zolang die duidelijk maakt dat het een eigen mening is en waarom. Dan kun je erover in gesprek gaan. Leerlingen zijn nieuwsgierig naar wat jij vindt. Maar je moet ze ook leren kritisch te denken. Dat hoort bij leraarschap. Een leraar is een democratisch voorbeeldmodel: iemand die laat zien dat je een overtuiging kunt hebben én open kunt staan voor andere meningen.”

In het onderwijs, vindt De Winter, hoort tegenspraak vanzelfsprekend te zijn. “In een democratische school hoort elkaar bevragen erbij. Jij mag alles vinden, maar ik mag vragen: waar haal je dat vandaan? Waarom vind je dat? Dat moeten we niet als vijandig zien, maar als de norm van onze gemeenschap. Ook de leraar bevragen hoort daarbij. En dat tast diens gezag niet aan.”

Bij een zeer sterke mening kun je als leraar aangeven: wat goed dat jij dat hier kunt zeggen

Bij die vrijheid horen wel grenzen. Daarom pleit hij voor een ‘grondwet van de school’, waarin

leerlingen, ouders en leraren samen vastleggen wat de basis is. “Je mag hier op school alles vinden en zeggen, maar geweld of bedreiging staan wij niet toe. Dat moet je aan het begin van de schoolloopbaan van een leerling in een persoonlijk gesprek met ouders en leerling aangeven.”

Die gezamenlijke grondslag is ook nodig om leraren te beschermen. “Leraren hoeven het niet alleen te doen”, zegt hij. “Daarvoor moet die grondwet gedragen worden door het team. Zo kan de schoolleiding vierkant achter de leraren staan.”

Burgerschap, besluit De Winter, is iets moois. “Bij een zeer sterke mening kun je als leraar aangeven: wat goed dat jij dat hier kunt zeggen. Stel je eens voor dat je in een systeem leeft waar dat niet mag. Door die ruimte te bieden, haal je de angel uit polarisatie. En door nieuwsgierigheid te wekken naar wat de ander beweegt, bouw je aan de samenleving zelf. We moeten kinderen leren geïnteresseerd te zijn in mensen die anders zijn dan zij. Want als we die nieuwsgierigheid niet creëren, sluiten we ons af. En zo kun je niet samenleven in een democratie.”